

แนวคิดและการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ

Thai Concept and Meaning of Nature

กัตติกา กิตติประสาร^{a*}

Kattika Kittiprasan^{a*}

^aคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

^aFaculty of Architecture, Silpakorn University, Bangkok, Thailand

*Corresponding Author. E-mail: kittiprasan_k@silpakorn.edu

Received: April 16, 2024

Revised: January 19, 2025

Accepted: January 20, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องแนวคิดและการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ มีจุดมุ่งหมายเพื่อ (1) เข้าใจความหมายของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) เข้าใจปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความหมายของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติ (3) สรุปแนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติ และ (4) เสนอแนะการนำแนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติไปใช้ในการส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงปฏิบัติ และใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม

ผลการศึกษาพบว่า การให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติสามารถสรุปได้ 8 ความหมาย ได้แก่ ธรรมชาติคือธรรมชาติอันบริสุทธิ์หรือป่าไม้ ธรรมชาติคือสิ่งที่มีประโยชน์ ธรรมชาติคือสิ่งสวยงามรื่นรมย์และสุนทรีย์ภาพ ธรรมชาติคือสภาพแวดล้อมโดยรอบ ธรรมชาติคือการอยู่ร่วมกัน ธรรมชาติคือปัญญา ธรรมชาติคือความจริง หลักการ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และธรรมชาติคือสิ่งต่าง ๆ หลายสิ่งที่ประกอบเข้าด้วยกัน การให้ความหมายของคนไทยต่อสิ่งแวดล้อมมี 8 กลุ่มความหมาย ได้แก่ สิ่งที่อยู่รอบตัวที่มองเห็นได้และมองไม่เห็นทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ธรรมชาติ ภูมิทัศน์หรือวิวทิวทัศน์ คนหรือสังคม วัฒนธรรม สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เป็นปัจจัยในการดำรงอยู่ และสถานะที่เราดำรงชีวิตอยู่ นอกจากนั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความหมายของธรรมชาติของคนไทยมีทั้งปัจจัยทางประชากรศาสตร์ ปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม ประสบการณ์ในสภาพแวดล้อม และความผูกพันกับสถานที่ รวม 10 ปัจจัย ได้แก่ เพศภาวะ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ที่อยู่ปัจจุบัน ภูมิภาค สภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ระยะเวลาที่อาศัยในที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเกิด และระยะเวลาที่อาศัยในบ้านเกิด และสรุปแนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติได้ 6 แนวความคิด ได้แก่ ธรรมชาติคือพื้นที่ธรรมชาติ ป่า และมรดกที่ต้องสงวนรักษาไว้ ธรรมชาติคือทรัพยากร ธรรมชาติคือสิ่งที่ใช้งานได้และต้องบำรุงรักษา ธรรมชาติคือสิ่งล้ำค่า ธรรมชาติคือกระบวนการ และธรรมชาติคือความจริง ความรู้ และข้อมูล

ABSTRACT

This paper represents the outcome of a research entitled 'Thai Concept and Meaning of Nature'. Objectives of this research were (1) to understand the Thais' meaning of nature and environment; (2) to identify

factors that influenced the Thais' meaning of nature; (3) to conclude the Thais' concept of nature, and lastly, (4) to suggest applications of Thai concepts of nature to promote natural conservation practices. The primary study method was questionnaires.

The findings were elaborated here. Eight Thai meanings of nature consisted of nature as the wilderness, nature as the functional, nature as the aesthetic, nature as the surrounded environment, nature as integrated and harmonious living, nature as the intellectual, nature as the science, and nature as composited elements. In addition, Thai meanings of environment could be grouped into eight groups of meanings: environment as the visible and invisible surrounding things which are both natural and artificial; environment as nature; environment as the landscape or scenery; environment as the man or the society; environment as the culture; environment as the artificial elements; environment as the factor of living; and environment as the situation we are living. Then, factors that influenced the Thai meanings of nature were demography, socioeconomic, sociocultural factors, environmental experience, and place attachment, which could be concluded as ten factors. These ten factors were gender, age, education, occupation, current residence, region, residential environments, length of stay at current residence, and homeland. Finally, there are six Thai concepts of nature: nature as the wilderness and inheritance; nature as the resource; nature serves for both use and maintenance; nature as the upholder; nature as the process; and nature as the philosophy, knowledge, and information.

คำสำคัญ: แนวคิด ความหมายของธรรมชาติ คุณค่าของธรรมชาติ การรับรู้ ทักษะคิด

Keywords: Concept, Meaning of Nature, Value of Nature, Perception, Attitude

บทนำ

ตั้งแต่สมัยกรีกจนถึงปัจจุบันมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดต่อธรรมชาติหรือมุมมองต่อธรรมชาติอย่างแพร่หลาย ในตะวันตกทั้งในเชิงปรัชญา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ นิเวศวิทยา และจิตวิทยาสังแวดล้อม โดยในทางจิตวิทยาสังแวดล้อม พบว่าแนวคิดต่อธรรมชาติหรือมุมมองต่อธรรมชาตินั้นเป็นแนวคิดรวบยอดของมนุษย์ต่อธรรมชาติที่ผ่านการกลั่นกรอง จากการรับรู้ที่ผ่านความคิดความเข้าใจ การเรียนรู้ มโนภาพ ความจำ หรือประสบการณ์ต่อธรรมชาติ ซึ่งส่งผลต่อการคิด ตัดสินใจ และทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองและพฤติกรรมต่อธรรมชาติ นอกจากนั้นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ ยังมีผลต่อแนวคิดต่อธรรมชาติอีกด้วย โดยการให้คุณค่าต่อธรรมชาติขึ้นกับความรู้ที่สั่งสมหรือถ่ายทอดมา การเรียนรู้ ปัญหา จินตนาการ ประสบการณ์ วิถีชีวิต ตลอดจนวัฒนธรรม และการให้คุณค่าธรรมชาติที่แตกต่างกัน (Gainsburg et al., 2023; Pascual, 2023; Pearson, 2016)

ประเทศไทยมีการเปิดรับแนวคิดจากตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งการพัฒนาประเทศสมัยใหม่ การยอมรับ วิชาการ เทคโนโลยี ตลอดจนแนวคิด ค่านิยม หรือการให้คุณค่าแบบตะวันตก จึงต้องศึกษาแนวคิดและความหมาย ของธรรมชาติจากตะวันตก ตลอดจนอิทธิพลที่มีผลต่อการให้ความหมายของธรรมชาติ เนื่องจากความหมายของ ธรรมชาติ แนวคิดต่อธรรมชาติ และการจัดการสิ่งแวดล้อมได้รับอิทธิพลจากทั้งสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม (Head et al., 2005; Hunt, 2002; กัตติกา กิตติประसार, 2560, น. D25) นอกจากนั้นสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมในแต่ละ

ภูมิภาคของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน อาจส่งผลต่อการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติและอาจมีแนวคิดต่อธรรมชาติแตกต่างจากแนวคิดของตะวันตก

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 กระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในตะวันตกเป็นที่ยอมรับเป็นวงกว้าง เห็นได้จากกฎหมายอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสหรัฐอเมริกา เช่น Clean Air Act (1970) Clean Water Act (1972) Wilderness Act (1964), Endangered Species Act of 1973, National Forest Management Act (1976) ฯลฯ ซึ่งแนวทางดังกล่าวถูกยอมรับและนำมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เห็นได้จากพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ยุทธศาสตร์ศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ที่กำหนดให้มีป่าทั้งหมดร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ (กรมป่าไม้, 2560, น. 6) มีการประกาศมรดกโลกทางธรรมชาติ 3 แห่ง พื้นที่สงวนชีวมณฑล 5 แห่ง และพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศจำนวน 14 แห่ง มีจำนวนอุทยานแห่งชาติ 156 แห่ง และวนอุทยานจำนวน 91 แห่ง (สำนักอุทยานแห่งชาติ, 2566) แม้ว่าประเทศไทยมีพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติจำนวนมาก แต่ยังพบความขัดแย้งระหว่างคนไทยกับพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง เช่น การเผาป่าเพื่อหาของป่า การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเกษตร ก่อสร้างอยู่อาศัยหรือสถานตากอากาศ นักท่องเที่ยวทำลายปะการัง การตัดถนนในพื้นที่หรือโดยรอบอุทยาน ฯลฯ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพฤติกรรม การให้คุณค่า และแนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติไม่สอดคล้องกับนโยบายการอนุรักษ์ธรรมชาติของประเทศไทย

ดังนั้นหากเข้าใจการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความหมายของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติ จะสามารถเข้าใจการให้คุณค่าต่อธรรมชาติและทัศนคติต่อธรรมชาติของคนไทยในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมต่อธรรมชาติและ การดูแลรักษาธรรมชาติที่แตกต่างกันในแต่ละบริบทพื้นที่ ความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวสามารถสรุปเป็นแนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติที่สามารถเสนอแนะการส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงปฏิบัติ เช่น นิยามของธรรมชาติในกฎหมายเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติ การจัดทำคู่มือการใช้กฎหมายในแต่ละท้องถิ่น ฯลฯ เพื่อสนับสนุนให้การอนุรักษ์ธรรมชาติในประเทศไทยประสบความสำเร็จมากขึ้น

การทบทวนวรรณกรรม

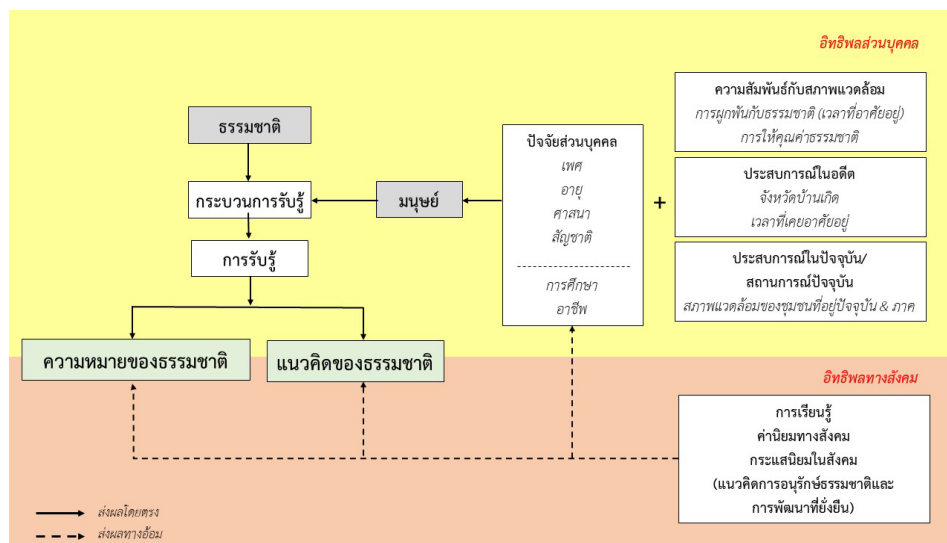
โดยทั่วไปทัศนคติของคนตะวันตกต่อธรรมชาติสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ นักอนุรักษ์นิยม (Preservationists) และนักแทรกแซง (Interventionists) โดยนักอนุรักษ์นิยมเห็นว่าธรรมชาติรู้ดีที่สุด ในขณะที่นักแทรกแซงเห็นว่าธรรมชาติต้องการการจัดการโดยมนุษย์ (Hull et al., 2002) ทั้งนี้การให้ความหมายที่แตกต่างกันของประเด็นทางสิ่งแวดล้อมนั้นมีเพื่อการให้คุณค่าของธรรมชาติและตอบสนองต่อความต้องการธรรมชาติของมนุษย์ (Hull et al., 2003) นอกจากนั้นการให้ความหมายธรรมชาติซึ่งเกิดจากการรับรู้สภาพแวดล้อมจึงต้องคำนึงถึงอิทธิพลต่อการรับรู้สิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการรับรู้และให้คุณค่าธรรมชาติ โดยสาเหตุที่มีผลต่อการรับรู้สิ่งแวดล้อม มี 4 ประการ ได้แก่ องค์ประกอบในแต่ละบุคคล เช่น เพศภาวะ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ฯลฯ ประสบการณ์ในสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์จากหน้าที่การงาน และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ที่อยู่อาศัยปัจจุบัน ฯลฯ (สมชาย เตียวกุล, 2554; Humpel et al., 2004)

ในสมัยกรีกโบราณ ธรรมชาติ (Phusis ในภาษากรีก) มีความหมายเป็นนามธรรมและเป็นอภิปรัชญา เป็นแก่นแท้ของทุกสิ่ง ซึ่งมีรากฐานจากการเติบโตและการผลิต ทั้งนี้ Aristotle ระบุว่าสิ่งตรงข้ามกับธรรมชาติคือเทคนิคหรือชั้นเชิง

แต่ยังรวมมนุษย์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ส่วนในสมัยโรมันโบราณ ธรรมชาติ (Natura ในภาษาโรมัน) มีความหมายว่า การเกิดหรือคุณสมบัติแรกเริ่ม จากความหมายของธรรมชาติในสมัยกรีกและโรมันแสดงให้เห็นว่า ความหมายของ ธรรมชาตินั้นไม่ได้หมายถึง ไม่เชื่อง ดุร้าย หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (Wild) ความป่าเถื่อน ป่าไม้ หรือพื้นที่ธรรมชาติ (Wilderness) ดังที่คนตะวันตกทั่วไปให้ความหมายธรรมชาติว่าเป็นป่าไม้หรือพื้นที่ธรรมชาติ (Ducarme & Denis, 2020; Ducarme, 2021; Pritchard, 2002) ต่อมาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความหมายของธรรมชาตินั้นถูกนิยาม แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย และพบว่าความหมายของธรรมชาตินั้นแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม (Mittelstraß, 2015; Pretty & Pilgrim, 2008) เนื่องจากความหมายของธรรมชาตินั้นเกิดจากมนุษย์คิดหรือเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (Barnard, 2006) ทั้งนี้ความหมายของธรรมชาตินั้นมีความเกี่ยวข้องกับ ประสบการณ์ในชีวิตของแต่ละบุคคล โดยประสบการณ์ทางธรรมชาติมีความหลากหลายแตกต่างกันไป เช่น การดำรงชีพ การประกอบอาชีพ ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวทัศนอาจร กิจกรรมทางนันทนาการ ความรื่นรมย์ทางสุนทรียศาสตร์ การแสดงออกทางปัญญา การเจริญสติ และการรับรู้ผ่านสัมผัสต่าง ๆ ฯลฯ (Habgood, 2002; Melle, 2007; Smith & Keefe, 1980; Whitehead, 1920, p. 2) นอกจากนั้นวัฒนธรรมซึ่งใช้การสร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดพฤติกรรมและแบบแผนต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จึงมีอิทธิพลต่อความหมาย ของธรรมชาติด้วย (Barnard, 2006; Dubos, 1972 อ้างถึงใน Wohlwill, 1983; Priego et. al., 2008; Rosa & Collado, 2019)

แนวคิดต่อธรรมชาติทางทฤษฎีตะวันตกโดยรวมนั้นผสมผสานเข้ากับแนวคิดเกี่ยวกับจักรวาล ศาสนาวิทยา และ อภิปรัชญา (Barnard, 2006) แต่แนวคิดต่อธรรมชาติของนักปรัชญาตะวันตกบางคนที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับศาสนาวิทยาด้วย โดยเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ เช่น (i) แนวคิดของ Empedocles ที่ว่าโลกประกอบด้วย 4 ธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และ (ii) แนวคิดของ Democritus ที่ว่าโลกสร้างด้วยที่ว่าง องค์ประกอบทางกายภาพเล็ก ๆ และอะตอม (Barnes, 1999) ตลอดจนอิทธิพลของศาสนาคริสต์ และทัศนะมนุษย์คือศูนย์กลางของสรรพสิ่ง (Anthropocentrism) เช่น (iii) แนวคิดของ Lucretius ที่เห็นว่ามนุษย์ต้องเอาชนะธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด (iv) แนวคิดของ Bentham และ Cicero ที่มุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอย (Barnes, 1999) ฯลฯ แนวคิดดังกล่าวแสดงถึงมุมมองในการให้ความหมาย ธรรมชาติของตะวันตกที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถจำแนกความหมายและมุมมองต่อธรรมชาติตามทฤษฎีตะวันตก ออกเป็น 5 แนวทาง ได้แก่ ธรรมชาติและระดับร่องรอยทางวัฒนธรรม ธรรมชาติในมุมมองปรัชญา ธรรมชาติ ในมุมมองจิตวิทยา ธรรมชาติในเมือง และธรรมชาติและจัดการ (กัตติกา กิตติประसार, 2560, น. D6-D11)

กรอบความคิดในการศึกษาแนวคิดและความหมายของธรรมชาติของคนไทยเกิดจากกระบวนการรับรู้ สิ่งแวดล้อม การรับรู้ และประสบการณ์ในชีวิตของแต่ละบุคคลที่มีประสบการณ์ทางธรรมชาติที่แตกต่างกัน ตลอดจน อิทธิพลส่วนบุคคล และอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น ค่านิยม กระแสนิยม ฯลฯ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 แสดงกรอบความคิดในการศึกษาแนวคิดและความหมายของธรรมชาติของคนไทย

วัตถุประสงค์

บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “แนวคิดและความหมายของธรรมชาติของคนไทย” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 4 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อเข้าใจความหมายของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) เพื่อเข้าใจปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความหมายของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติ (3) เพื่อสรุปแนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติ และ (4) เพื่อเสนอแนะการนำแนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติไปใช้ในการส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงปฏิบัติ

วิธีการศึกษา

งานวิจัยเรื่องนี้มีข้อจำกัดในการศึกษาทั้งด้านเวลาและงบประมาณ เนื่องจากการเก็บข้อมูลในปี พ.ศ. 2564-2565 ซึ่งเกิดสถานการณ์แพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้ต้องใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามเป็นวิธีวิจัยหลัก และไม่สามารถลงพื้นที่ในทุกภูมิภาคได้ โดยมีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มเพื่อให้สอดคล้องกับขอบเขตของการวิจัยเชิงพื้นที่และเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากกลุ่มวัฒนธรรมในประเทศไทยนั้นมีเป็นจำนวนมาก และมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในทุกภูมิภาค ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง อาข่า ไทใหญ่ ไทลื้อ ขมุ โย้ย กูย แสก ญไท มอญ ลาวโซ่ง ลาวครั่ง ลาวเวียง ไทยวน มอแกน มอแกลบ เป็นต้น โดยมีรูปร่างหน้าตา สีผิว เผ่าพันธุ์ การดำรงชีพ ความเชื่อ ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน งานวิจัยเรื่องนี้จึงแบ่งกลุ่มวัฒนธรรมแบบกว้าง ๆ ออกเป็น 4 ภาค ตามสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ รูปแบบการดำรงชีพ ความเชื่อ และการนับถือศาสนา ที่มีเอกลักษณ์ที่ใกล้เคียงกันและมีความโดดเด่นเป็นที่รับรู้โดยทั่วไป ได้แก่ วัฒนธรรมภาคกลาง (วัฒนธรรมลุ่มน้ำเจ้าพระยา) วัฒนธรรมภาคเหนือ (วัฒนธรรมล้านนา) วัฒนธรรมภาคอีสาน (วัฒนธรรมล้านช้าง) และวัฒนธรรมภาคใต้ (วัฒนธรรมไทยมุสลิม) แล้วคำนวณกลุ่มตัวอย่างในแต่ละภาคจากสำมะโนประชากร โดยจำแนกกลุ่มตัวอย่างคำนวณจากประชากรในแต่ละภาคตามสูตรของ Taro Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% จึงมีกลุ่มตัวอย่าง 400 คน/ภาค หรือมีกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 1,600 คน โดยมีการคัดเลือกแบบตามสะดวก นอกจากนั้นกลุ่มตัวอย่างยังต้องเป็นตัวแทนของประชากรในประเทศไทยที่มีช่วงอายุ

แตกต่างกันด้วย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิวัฒนาการการอนุรักษ์ธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างตามช่วงอายุตามวิวัฒนาการการอนุรักษ์ธรรมชาติและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทยออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มคนรุ่นใหม่ อายุ 0-40 ปี กลุ่มวัยกลางคน อายุ 41-60 ปี และกลุ่มผู้สูงอายุ อายุมากกว่า 60 ปี โดยกลุ่มคนรุ่นใหม่เติบโตและรับรู้การอนุรักษ์ภูมิทัศน์ในธรรมชาติสมัยใหม่ภายหลังการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ในประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 60 ส่วนกลุ่มวัยกลางคนเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ในธรรมชาติในช่วงที่ธรรมชาติไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีต มีความเสื่อมโทรมและมลภาวะ และรับรู้การริเริ่มอนุรักษ์ธรรมชาติในประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 25 ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุนั้นมีประสบการณ์ในธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ก่อนการพัฒนาสมัยใหม่และประเทศไทยยังไม่มีนโยบายการอนุรักษ์ธรรมชาติตามแนวคิดตะวันตก คิดเป็นร้อยละ 15 โดยไม่ระบุสภาพแวดล้อมที่กลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่เนื่องจากสภาพแวดล้อมอาจเป็นหนึ่งในปัจจัยที่มีผลต่อการให้ความหมายของธรรมชาติ โดยงานวิจัยเรื่องนี้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามด้วยโปรแกรมทางสถิติ SPSS 25 โดยใช้สถิติพรรณนาและวิเคราะห์อิทธิพลของสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยผู้ตอบแบบสอบถามด้วยการทดสอบความเป็นอิสระต่อกันของสองตัวแปรโดยใช้สถิติทดสอบไคสแควร์

ผลการศึกษา

จากแบบสอบถามจำนวน 1,890 ชุด พบว่า คนไทยให้ความหมายของธรรมชาติมากกว่า 1 ความหมาย โดยการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติธรรมชาติ มี 39 กลุ่มคำตอบ ดังแสดงในภาพที่ 2 ซึ่งมีลักษณะเป็นการรวมกันของความหมายหลายความหมาย มีความหมายครอบคลุมหลายสิ่ง และมีหลายองค์ประกอบทั้งที่เป็นองค์ประกอบในภูมิทัศน์ทางธรรมชาติหรือคุณลักษณะทางกายภาพ ที่สามารถรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ตลอดจนคุณลักษณะทางนามธรรม เนื่องจากผู้ตอบแบบสอบถามให้ความหมายของธรรมชาติได้มากกว่า 1 ความหมาย โดยมีผู้ให้ความหมายของธรรมชาติมากที่สุดถึง 7 ความหมาย ได้แก่ ความหมายแรกของธรรมชาติว่า “พื้นที่ธรรมชาติหรือป่า” (คิดเป็นร้อยละ 44.0 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด) ความหมายที่สองของธรรมชาติว่า “พื้นที่เกษตรกรรมทุ่งนา สวน” (คิดเป็นร้อยละ 31.7 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด) และความหมายที่สามของธรรมชาติว่า “พื้นที่สีเขียวมีต้นไม้และพืชพรรณ” (คิดเป็นร้อยละ 30.3) ส่วนความหมายอื่น ๆ โดยเฉพาะความหมายธรรมชาติเชิงนามธรรม (เช่น ความสมบูรณ์ ความไม่เที่ยง ความเรียบง่าย สิ่งดั้งเดิม ฯลฯ) มีจำนวนผู้ตอบค่อนข้างน้อย จากทดสอบความเป็นอิสระต่อกันระหว่างความหมายของธรรมชาติดังกล่าว พบว่าความหมายแรกของธรรมชาติ ความหมายที่สองของธรรมชาติ และความหมายที่สามของธรรมชาตินั้นมีความสำคัญแตกต่างกันที่ชัดเจน

แนวคิดและการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ
กัตติกา กิตติประสาร

ตารางที่ 1 แสดงการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ

กลุ่ม คำตอบ	การให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ	จำนวนผู้ตอบ ความหมายแรก	จำนวนผู้ตอบ ความหมายที่ 2	จำนวนผู้ตอบ ความหมายที่ 3	จำนวนผู้ตอบ ความหมายที่ 4	จำนวนผู้ตอบ ความหมายที่ 5	จำนวนผู้ตอบ ความหมายที่ 6	จำนวนผู้ตอบ ความหมายที่ 7
1	พื้นที่ธรรมชาติ ป่า ทะเล ภูเขา แม่น้ำ	829	6	0	2	0	0	0
2	พื้นที่เกษตรกรรม พืชสวน	100	225	0	0	1	0	0
3	สวนสาธารณะ	15	54	65	1	0	0	0
4	สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ต้นไม้ สัตว์ป่า และ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ	511	171	109	31	1	0	0
5	ต้นกำเนิดของปรัชญาและความจริงของชีวิต	68	59	47	30	6	0	0
6	พื้นที่ชนบท	28	36	55	62	17	1	0
7	พื้นที่สีเขียวมีต้นไม้และพืชพรรณ	195	103	128	100	90	16	1
8	พื้นที่ที่รัก พื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา	14	47	6	15	25	29	6
9	สิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งปรุงแต่งและไม่มี การควบคุม	3	0	0	0	0	0	0
10	ความไม่เที่ยงแท้	1	0	0	0	0	0	0
11	สิ่งที่อยู่รอบตัวที่ไม่มีชีวิต เช่น อากาศ สึมน้ำ แผ่นดิน สายลม ดวงดาว	4	0	2	0	0	0	0
12	ทุกอย่างที่ไม่ใช่มนุษย์สร้างขึ้น	0	0	0	0	1	0	0
13	ธรรมชาติ	0	1	1	0	1	0	0
14	พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม สวนสาธารณะ สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ต้น กำเนิดของปรัชญาและความจริงของชีวิต พื้นที่ชนบท พื้นที่สีเขียวมีต้นไม้และพืชพรรณ พื้นที่ที่รัก	43	1	0	0	0	0	0
15	พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม สวนสาธารณะ สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ พื้นที่ ชนบท พื้นที่สีเขียวมีต้นไม้และพืชพรรณ	49	0	0	0	0	0	0
16	พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม สวนสาธารณะสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ต้น กำเนิดของปรัชญาและความจริงของชีวิต พื้นที่ชนบท พื้นที่สีเขียวมีต้นไม้และพืชพรรณ	4	0	1	0	0	0	0
17	ไม่มีสิ่งที่เป็นมลพิษ	0	0	0	0	1	0	0
18	พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม สวนสาธารณะ สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ต้น กำเนิดของปรัชญาและความจริงของชีวิต	3	0	0	0	0	0	0
19	แหล่งน้ำ	0	1	2	0	0	0	0
21	สิ่งดั้งเดิม	1	0	0	0	0	0	0
21	พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม สิ่งที่เกิดขึ้น ตามธรรมชาติ ต้นกำเนิดของปรัชญาและ ความจริงของชีวิต พื้นที่ชนบท พื้นที่สีเขียวมี ต้นไม้และพืชพรรณ	3	0	0	0	0	0	0
22	ความเรียบง่าย	1	0	0	0	0	0	0
23	พื้นที่ที่พร้อมมืองค์ประกอบที่หลากหลาย ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม	0	1	0	0	0	0	0
24	โลก	1	0	0	0	0	0	0
25	สิ่งแวดล้อมทั่ว ๆ ไป	3	0	1	0	0	0	0
26	ความสมดุล	0	1	0	0	0	0	0
27	กฎฟิสิกส์	1	0	0	0	0	0	0
28	สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นวัฏจักรวงเวียน	1	1	0	0	0	0	0
29	สิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่	1	0	0	0	0	0	0
30	ไม่มีธรรมชาติแล้ว	0	0	1	0	0	0	0
31	ทุกที่เป็นธรรมชาติได้ ถ้าพวกเราดูแลมัน	1	0	0	0	0	0	0
32	ความธรรมดา	0	1	0	0	0	0	0
33	การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน, สิ่งที่อยู่ร่วมกัน กับมนุษย์	1	0	0	0	0	0	0
34	การฝึกฝนอยู่ร่วมกับธรรมชาติ, วิถีชีวิต	0	1	0	0	0	0	0
35	พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม สิ่งที่เกิดขึ้น ตามธรรมชาติ พื้นที่ชนบท พื้นที่ที่รัก	1	0	0	0	0	0	0
36	สิ่งที่จำเป็นต้องได้และมีความสวยงาม สดชื่น ความสมบูรณ์ ที่ไหนที่มีบรรยากาศดีมีต้นไม้ ริมคลอง	2	0	0	0	0	0	0
37	หน่วยพื้นที่ที่มีโครงสร้างสัดส่วนที่เหมาะสม มี หน้าที่ที่สามารถช่วยผ่อนคลายอารมณ์ได้	1	0	0	0	0	0	0
38	คุณลักษณะพื้นฐานของคน พืช และสัตว์	0	1	0	0	0	0	0
39	สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ควรบำรุงและหวงแหน	0	0	0	0	0	0	1
	รวม	1882	710	418	241	143	46	8

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า “พื้นที่ธรรมชาติ ป่า ทะเล ภูเขา แม่น้ำ” เป็นการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติที่มากที่สุดและมีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากมีความถี่มากที่สุดและเป็นความหมายแรกอีกด้วย การให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติรองลงมา คือ “สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ต้นไม้ สัตว์ป่า และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ” อันแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ธรรมชาติ สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือความเป็นธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญในการรับรู้และให้ความหมายของธรรมชาติของคนไทย แม้ว่า “พื้นที่สีเขียวมีต้นไม้และพืชพรรณ” และ “พื้นที่รกร้าง พื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา” เป็นการให้ความหมายแรกของคนไทยต่อธรรมชาติจนถึงการให้ความหมายที่เจ็ด แต่ “พื้นที่สีเขียวมีต้นไม้และพืชพรรณ” เป็นการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติเป็นที่นิยมมากกว่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความเขียวชะอุ่ม วัสดุพืชพรรณ และระดับของการพัฒนาเป็นโครงสร้างสำคัญในการรับรู้และการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ ทั้งนี้ความเขียวชะอุ่มและวัสดุพืชพรรณเป็นองค์ประกอบหลักในธรรมชาติที่รับรู้ได้ง่าย และการไม่พัฒนา ไม่มีการรบกวนจากมนุษย์ ไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมก็เป็นส่วนหนึ่งในการรับรู้ความเป็นธรรมชาติ จากกลุ่มคำตอบที่ 17-19, 21, 24 และ 38 ในตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า การให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติมีลักษณะเป็นการรวมกันของความหมายหลายความหมาย (Collective) มีความหมายครอบคลุมหลายสิ่งและมีหลายองค์ประกอบ ทั้งนี้กลุ่มคำตอบที่ 5, 9-11, 15-16, 23, 25 และ 35 มีคุณลักษณะทางนามธรรม โดยเกี่ยวข้องกับปรัชญาหรือคำสอนทางศาสนา ทั้งนี้การวิเคราะห์หัตถิพลของสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยด้วยสถิติทดสอบไคสแควร์พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติมี 10 ปัจจัย ได้แก่ เพศภาวะ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ที่อยู่ปัจจุบัน ภูมิภาค สภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ระยะเวลาที่อาศัยในที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเกิด และระยะเวลาที่อาศัยในบ้านเกิด อย่างไรก็ตามเมื่อสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลประสบการณ์ในสภาพแวดล้อมหรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ผู้ตอบแบบสอบถามอยู่อาศัยและพบเจอในชีวิตประจำวันพบว่า ปัจจัยดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติไม่เท่ากัน ประสบการณ์ในสภาพแวดล้อมส่งผลต่อการรับรู้ตามหลักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม ส่วนความหมายธรรมชาติในเชิงนามธรรมนั้นเป็นผลจากปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ ฯลฯ ตลอดจนอิทธิพลทางสังคม เช่น ระดับการศึกษา อาชีพ ฯลฯ และการผูกพันกับธรรมชาติ ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการรับรู้ถึงแบบแผนหรือวัฏจักรของธรรมชาติจนเกิดการพิจารณาและปัญญา แต่การทดสอบไคสแควร์พบว่า การให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติไม่ได้มีอิทธิพลจากศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถาม

ทั้งนี้ช่วงวัยที่แตกต่างกันมีผลต่อการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ โดยเฉพาะความหมายแรกและความหมายที่สอง อาจเป็นเพราะหากมีอายุมากขึ้น ผ่านการเรียนรู้และรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และมีประสบการณ์มากขึ้น จนทำให้ในแต่ละช่วงวัยมีการให้ความหมายต่อธรรมชาติที่แตกต่างกัน

จากการสังเคราะห์สภาพแวดล้อมของที่อยู่ปัจจุบันพบว่า การให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ สะท้อนสภาพแวดล้อมของที่อยู่ปัจจุบันของตนเอง ได้แก่ การให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติของ “คนไทยที่มีที่อยู่ปัจจุบันอยู่ในเมือง” หรือ “คนไทยที่อาศัยอยู่ในเมือง” ที่มีสภาพแวดล้อมที่แออัด ขาดภูมิทัศน์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติได้ คือ “พื้นที่รกร้าง พื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา” (คิดเป็นร้อยละ 92.9 ของผู้ที่ให้ความหมายของธรรมชาติว่าเป็นพื้นที่รกร้าง พื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาทั้งหมด) อย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองในประเทศไทยมีการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน เช่น การพัฒนาที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้พื้นที่เกษตรกรรม มีสวนสาธารณะ ละแวกบ้าน อยู่ในพื้นที่ชนบท หรือมีพื้นที่สีเขียวที่มีต้นไม้ที่พบเห็นได้โดยรอบบ้าน เช่น ต้นไม้ริมถนน ต้นไม้ในสวน

หลังบ้าน ฯลฯ ส่งผลต่อการให้ความหมายของ“คนไทยที่อาศัยอยู่ในเมือง” ต่อธรรมชาติที่มีหลายสภาพแวดล้อม เป็นการให้ความหมายแบบองค์รวม ได้แก่ “พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม สวนสาธารณะ ดันกำเนิดปรัชญา พื้นที่ชนบท และพื้นที่สีเขียวที่มีต้นไม้และพืชพรรณ” (คิดเป็นร้อยละ 75.0 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติดังกล่าว) และ“พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม สวนสาธารณะ พื้นที่ชนบท และพื้นที่สีเขียวที่มีต้นไม้และพืชพรรณ” (คิดเป็นร้อยละ 73.5 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติดังกล่าว) เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยที่มีสภาพแวดล้อมของที่อยู่ปัจจุบันเป็นเมืองให้ความหมายต่อธรรมชาติที่หลากหลายกว่าสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อีกทั้งคนไทยที่อาศัยอยู่ในเมืองอาศัยอยู่ถิ่นฐานจากหลายจังหวัด และสภาพแวดล้อมในเมืองแตกต่างกันในแต่ละย่าน คนไทยที่อยู่ในเมืองจึงมีประสบการณ์ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และอาจส่งผลต่อการให้ความหมายต่อธรรมชาติที่หลากหลาย ส่วนคนไทยที่มีที่อยู่ปัจจุบันเป็นป่า ซึ่งป่าในที่นี้หมายถึงป่าชุมชนไม่ใช่ป่าอนุรักษ์ คนไทยกลุ่มนี้ให้ความหมายของต่อธรรมชาติว่า “สิ่งที่อยู่รอบตัวที่ไม่มีชีวิต เช่น อากาศ ผืนน้ำ แผ่นดิน สายลม ดวงดาว” (คิดเป็นร้อยละ 50 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติดังกล่าว) “พื้นที่เกษตรกรรม พืชสวน” “ดันกำเนิดของปรัชญาและความจริงของชีวิต หรือธรรมะ” และ “พื้นที่สีเขียวที่มีต้นไม้และพืชพรรณ” และ “สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ สัตว์ป่า แร่ธาตุ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ” ซึ่งสอดคล้องกับประสบการณ์ที่คนไทยกลุ่มนี้มีในชีวิตประจำวันที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าชุมชนหรือสวนป่า ที่พบทั้งแนวทางธรรมชาติ อนินทรีย์วัตถุที่ไม่มีชีวิต ต้นไม้พืชพรรณ และสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ นอกจากนั้นคนไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมให้ความหมายของต่อธรรมชาติว่าเป็น “พื้นที่เกษตรกรรม พืชสวนหรือสวน” (คิดเป็นร้อยละ 44.4 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติดังกล่าว) “พื้นที่ชนบท” (คิดเป็นร้อยละ 36.1 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติดังกล่าว) และ “พื้นที่สีเขียวที่มีต้นไม้และพืชพรรณ” (คิดเป็นร้อยละ 20.2 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติดังกล่าว) ซึ่งความหมายดังกล่าวตรงกับสภาพแวดล้อมที่พบเห็นในพื้นที่เกษตรกรรม ที่มีพืชเกษตรต้นไม้ในหัวไร่ปลายนา ในพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นทุ่งนา สวน หรือไร่ ที่ตั้งอยู่ในชนบท

นอกจากนั้นการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติยังมีผลจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของภูมิภาคที่ผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ ได้แก่ การให้ความหมายของคนไทยที่อาศัยในภาคใต้ว่า “พื้นที่ธรรมชาติ” สูงกว่าคนไทยที่อาศัยในภูมิภาคอื่น ๆ (คิดเป็นร้อยละ 30.8 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติดังกล่าว) และยังให้ความหมายต่อธรรมชาติที่มีหลายความหมาย โดยให้ความหมายต่อธรรมชาติว่า “พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่เกษตรกรรม สวนสาธารณะ สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ พื้นที่ชนบท พื้นที่สีเขียวที่มีต้นไม้และพืชพรรณ” (คิดเป็นร้อยละ 91.8 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติดังกล่าว) ซึ่งความหมายดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินสภาพแวดล้อม และคุณลักษณะทางภูมิทัศน์ของภาคใต้ มีภูมิอากาศและภูมิประเทศของภาคใต้เป็นแบบคาบสมุทรและฝนตกชุก ส่งผลให้มีพื้นที่ธรรมชาติที่หลากหลายและมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนการให้ความหมายของคนไทยที่อาศัยในภาคเหนือต่อธรรมชาติว่า “พื้นที่สีเขียวที่มีต้นไม้และพืชพรรณ” (คิดเป็นร้อยละ 31.3 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติดังกล่าว) โดยความหมายดังกล่าวตรงกับสภาพแวดล้อมภาคเหนือที่มีพื้นที่สีเขียวที่มีต้นไม้และพืชพรรณมากทั้งในป่าต้นน้ำ บนภูเขา ต้นไม้ที่ขึ้นบริเวณชายป่า ทุ่งหญ้า ริมแม่น้ำ ริมบึง และพืชเกษตรต่าง ๆ นอกจากนั้นการให้ความหมายของคนไทยที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อธรรมชาติว่าเป็น “พื้นที่เกษตรกรรม พืชสวน

หรือสวน” มากกว่าคนไทยที่อยู่ในภาคอื่น ๆ (คิดเป็นร้อยละ 49.0 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ ดังกล่าว) ซึ่งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม

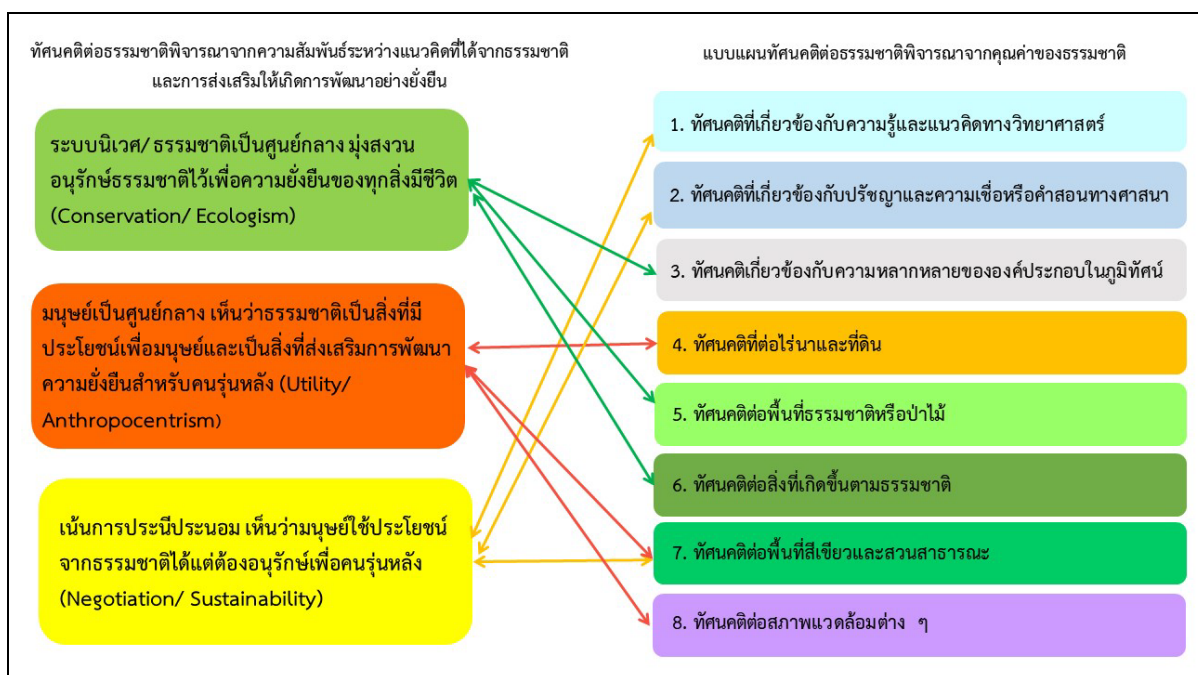
เมื่อนำกลุ่มความหมายของการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติในภาพที่ 2 ไปสังเคราะห์ร่วมกับคุณลักษณะทางภูมิทัศน์ในแต่ละภูมิภาคสามารถสรุปการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ ได้ 8 ความหมาย ดังนี้ (i) ธรรมชาติคือธรรมชาติอันบริสุทธิ์หรือป่าไม้ (ii) ธรรมชาติคือสิ่งที่มีประโยชน์ (iii) ธรรมชาติคือสิ่งสวยงาม รื่นรมย์และสุนทรีย์ภาพ (iv) ธรรมชาติคือสภาพแวดล้อมโดยรอบ (v) ธรรมชาติคือการอยู่ร่วมกัน (vi) ธรรมชาติคือปัญหา (vii) ธรรมชาติคือความจริง หลักการ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และ (viii) ธรรมชาติคือสิ่งต่าง ๆ หลายสิ่งประกอบเข้าด้วยกัน

นอกจากนั้นการให้ความหมายของคนไทยต่อสิ่งแวดล้อม มี 25 ความหมาย ได้แก่ “สิ่งที่อยู่รอบตัวที่มองเห็นได้ และมองไม่เห็น” “ธรรมชาติ” “ภูมิทัศน์หรือวิวทิวทัศน์” “อากาศ น้ำ หรือสสาร” “สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตรวมกันเป็นระบบนิเวศ” “การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ” “ธรรมชาติ ภูมิทัศน์ วิวทิวทัศน์ สิ่งที่อยู่รอบตัวที่มองเห็นได้ และมองไม่เห็น อากาศ น้ำ สสาร” “คนหรือสังคม” “บทเพลงที่ไพเราะ” “วัฒนธรรม” “สิ่งก่อสร้าง” “สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ล้วนแต่มีประโยชน์ในการดำเนินชีวิต” “ป่าเขา ภูเขา และป่า” “สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น” “การอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ” “ธรรมชาติและสิ่งที่อยู่รอบตัว” “แม่น้ำ” “ทะเล” “สิ่งที่เป็นปัจจัยในการดำรงอยู่ เช่น อาหาร” “ชนบท” “ตึกแถว” “ธรรมชาติ สิ่งที่อยู่รอบตัวที่มองเห็นได้ และมองไม่เห็น ภูมิทัศน์ วิวทิวทัศน์ อากาศ และมนุษย์ พฤติกรรมมนุษย์” “ปรากฏการณ์ในธรรมชาติหรือเหนือธรรมชาติ วิญญาณ ทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งที่เป็นสาเหตุและผล ส่งผลต่อชีวิตประจำวัน” “องค์ประกอบที่มีผลต่อการดำรงชีวิตและจิตใจ” “สถานะที่เราดำรงชีวิตอยู่” และ “หลายอย่างที่อยู่ร่วมกัน” ซึ่งความหมายดังกล่าวมีความทับซ้อนกัน จึงสามารถจำแนกแล้วสรุปเป็นการให้ความหมายของคนไทยต่อสิ่งแวดล้อม 8 กลุ่มความหมาย ได้แก่ สิ่งที่อยู่รอบตัวที่มองเห็นได้และมองไม่เห็นทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ธรรมชาติ ภูมิทัศน์หรือวิวทิวทัศน์ คนหรือสังคม วัฒนธรรม สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เป็นปัจจัยในการดำรงอยู่ และสถานะที่เราดำรงชีวิตอยู่ ทั้งนี้พบว่าการให้ความหมายของคนไทยต่อสิ่งแวดล้อมมีความทับซ้อนกับการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติ ถึง 11 ความหมาย หรือคิดเป็นร้อยละ 44 ของการให้ความหมายของคนไทยต่อสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ดังนั้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การออกกฎหมาย การวางแผนและนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม จึงมีความเกี่ยวข้องกับการให้ความหมายของคนไทยต่อธรรมชาติด้วย

ผลการสังเคราะห์ข้อมูลความถี่ของการให้ความหมายแรกของคนไทยต่อธรรมชาติ คุณค่าของธรรมชาติ และความตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดที่ได้จากธรรมชาติและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากแบบสอบถาม โดย Pivot Table ในโปรแกรม Excel สามารถสรุปการให้คุณค่าของธรรมชาติออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ซึ่งแบ่งด้วยทัศนคติต่อธรรมชาติ 3 แบบ (ภาพที่ 2) ดังนี้ (1) กลุ่มคนไทยที่คุณค่าธรรมชาติเชิงสงวนรักษาไว้ โดยให้ความหมายของธรรมชาติ ดังนี้ “ป่าไม้” และ “สิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งปรุงแต่งและไม่มีการควบคุม” เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่บริสุทธิ์เป็นมรดกที่ต้องรักษาไว้ และตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดที่ได้จากธรรมชาติและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่ามีความเกี่ยวข้องกัน จำนวนร้อยละ 27.74 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด (n=522, N=1882) ทั้งนี้ความหมายและการให้คุณค่าธรรมชาติดังกล่าวยังสื่อถึงทัศนคติแบบนิเวศนิยม (Ecologism) ด้วย

(2) กลุ่มคนไทยที่ให้คุณค่าธรรมชาติเชิงประโยชน์ใช้สอย (Utility) ซึ่งเห็นว่าธรรมชาติมีไว้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์หรือเป็นทรัพยากรที่มีประโยชน์ดังเห็นได้จากการให้ความหมายของธรรมชาติ ว่า “พื้นที่เกษตรกรรม ทุ่งนา สวน” “สวนสาธารณะ” “พื้นที่ชนบท” เป็นต้น และสื่อถึงทัศนคติแบบมนุษย์คือศูนย์กลางของสรรพสิ่ง (Anthropocentrism) ด้วย แต่ยังคงตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดที่ได้จากธรรมชาติและการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน คิดเป็นร้อยละ 23.86 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด (n=449, N=1882) และ (3) กลุ่มคนไทยที่ให้คุณค่าธรรมชาติเชิงอนุรักษ์ ที่เห็นว่าธรรมชาติเป็นทั้งทรัพยากรที่มีประโยชน์และเป็นมรดกที่ต้องรักษาไว้ ซึ่งเป็นทัศนคติแบบประนีประนอม (Negotiation) ดังเห็นได้ความหมายธรรมชาติว่า “สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ควรบำรุงและหวงแหน” “ทุกที่เป็นธรรมชาติได้ ถ้าพวกเราดูแลมัน” เป็นต้น และตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดที่ได้จากธรรมชาติและการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ร้อยละ 13.71 (n=258, N=1882) แต่ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 34.69 ให้ความหมายของธรรมชาติเชิงนามธรรม จึงไม่สามารถจำแนกได้ชัดเจนได้ว่าการให้คุณค่าของธรรมชาติแบบใดอย่างชัดเจน

เมื่อสังเคราะห์จำนวนของผู้ตอบแบบสอบถามที่ให้ความหมายแรกต่อธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดที่ได้จากธรรมชาติและการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน จำแนกตามคุณค่าของธรรมชาติ ด้วย Pivot Table แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของทัศนคติในการให้คุณค่าของธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดที่ได้จากธรรมชาติ และการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและความหมายแรกของธรรมชาติที่แตกต่างกัน สามารถสรุปแบบแผนในกราฟได้ 8 แบบแผน คือ (1) ทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความรู้และแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ (2) ทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาและความเชื่อหรือคำสอนทางศาสนา (3) ทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายขององค์ประกอบในภูมิทัศน์ (4) ทัศนคติต่อไร่นาและที่ดิน (5) ทัศนคติต่อพื้นที่ธรรมชาติหรือป่าไม้ (6) ทัศนคติต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (7) ทัศนคติต่อพื้นที่สีเขียวและสวนสาธารณะ และ (8) ทัศนคติต่อสภาพแวดล้อมต่าง ๆ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 แสดงทัศนคติต่อธรรมชาติของคนไทย

จากการสังเคราะห์ทัศนคติต่อธรรมชาติจากการให้คุณค่าของธรรมชาติและแบบแผนของกราฟจาก Pivot Table พบว่ามีทั้งความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันด้วย เนื่องจากปัจจัยของสภาพแวดล้อม ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และปัจจัยทางวัฒนธรรมของคนไทยที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะไม่เห็นทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความรู้และแนวคิดทางวิทยาศาสตร์กับการให้คุณค่าแบบประนีประนอมระหว่างการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติหรือการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างชัดเจน แต่ผลจากแบบสอบถามพบว่า คนไทยส่วนใหญ่เห็นว่าแนวคิดที่ได้จากธรรมชาตินั้นมีความสำคัญต่อการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (คิดเป็นร้อยละ 91.7 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด) จึงจำเป็นต้องเพิ่มเป็นทัศนคติที่เน้นการประนีประนอมโดยใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้แต่ต้องอนุรักษ์เพื่อคนรุ่นหลังด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแผนและนโยบายของประเทศไทยที่ยอมรับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 จนถึงปัจจุบัน

การสรุปผลและอภิปรายผล

เมื่อนำข้อมูลทางสถิติที่ได้จากแบบสอบถามที่วิเคราะห์ร่วมกับภาพตัวแทน และการสังเคราะห์ทัศนคติต่อธรรมชาติที่จำแนกตามแนวคิดที่ได้จากธรรมชาติและการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 แบบแผน และทัศนคติต่อธรรมชาติที่จำแนกตามคุณค่าของธรรมชาติทั้ง 8 แบบแผน มาสรุปเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านทัศนคติที่ส่งผลต่อแบบแผน จนกลายเป็นแนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติ 6 แนวคิด (ภาพที่ 3) ทั้งนี้การเรียงลำดับแนวคิดทั้ง 6 นั้นพิจารณาจากความถี่ของการให้ความหมายของธรรมชาติ การให้คุณค่าต่อธรรมชาติ และทัศนคติต่อธรรมชาติ มีรายละเอียดดังนี้

1) แนวคิด “ธรรมชาติคือพื้นที่ธรรมชาติ ป่า และมรดกที่ต้องสงวนรักษาไว้” เป็นผลจากการให้คุณค่าทางนิเวศเป็นหลักและทัศนคติที่มีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง มุ่งสงวนอนุรักษ์ธรรมชาติไว้เพื่อความยั่งยืนของทุกสิ่งมีชีวิตเพราะธรรมชาติเป็นต้นกำเนิดของสิ่งมีชีวิต มีความสำคัญต่อระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิต เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า อีกทั้งมีสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและองค์ประกอบในภูมิทัศน์ที่หลากหลาย และหากมีการทำลายธรรมชาติจะเกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม จึงต้องสงวนอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติ และป่าเอาไว้ โดยแนวคิดนี้แสดงถึงทัศนคติของคนไทยแบบนักอนุรักษ์นิยม ซึ่งสอดคล้องกับทัศนคติและการให้ความหมายต่อธรรมชาติเหมือนคนตะวันตกทั่วไป

2) แนวคิด “ธรรมชาติคือทรัพยากร” เป็นผลจากการให้คุณค่าธรรมชาติเชิงประโยชน์ใช้สอยและทัศนคติที่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์เพื่อมนุษย์และเป็นสิ่งที่ส่งเสริมการพัฒนาความยั่งยืนสำหรับคนรุ่นหลัง สามารถใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ได้แก่ ปัจจัย 4 วัสดุก่อสร้าง วัสดุเพาะปลูก เครื่องอุปโภคบริโภค พื้นที่ทำกิน พื้นที่สีเขียว สวนสาธารณะ พื้นที่นันทนาการ หรือพัฒนาโครงการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ ธรรมชาติจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญหรือเป็นทุนธรรมชาติ (Natural Capital) ที่ป่าไม้ ดิน แร่ธาตุ และน้ำ คือสินทรัพย์ แนวคิดนี้แสดงถึงทัศนคติของคนไทยแบบนักแสวงหา สอดคล้องกับทัศนคติของคนตะวันตกที่มองว่าสามารถจัดการธรรมชาติได้ เหมือนกับแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของ Bentham และ Cicero ที่มุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอย และสื่อเชิงอ้อมถึงแนวคิด Lucretius ที่แสดงถึงการเอาชนะธรรมชาติเพื่อให้มนุษย์อยู่รอด (Barnes, 1999)

3) แนวคิด “ธรรมชาติคือสิ่งที่ใช้งานได้และต้องบำรุงรักษา” เป็นผลจากการประนีประนอมระหว่างกระแสของทุนนิยมและกระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืนหรือทัศนคติแบบสิ่งแวดล้อมนิยม โดยมนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้แต่ต้องอนุรักษ์เพื่อคนรุ่นหลัง เป็นการผสมผสานการเติบโตทางเศรษฐกิจกับการรักษาระบบนิเวศเข้าด้วยกัน โดยนำความรู้และแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาจัดการการใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาธรรมชาติ หรือนำมาธรรมชาติมาดัดแปลงไม่มากแต่ยังคงนิเวศบริการได้ เช่น พื้นที่สีเขียวและสวนสาธารณะ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทัศนคติแบบนักแทรกแซงของคนตะวันตกที่มองว่าสามารถจัดการธรรมชาติได้ และการให้ความหมายของธรรมชาติของคนตะวันตกตามแนวทางธรรมชาติและจัดการ

4) แนวคิด “ธรรมชาติคือสิ่งค่าจุน” เกิดจากการให้ความหมายธรรมชาติและเหตุผลในการให้คุณค่าธรรมชาติที่เน้นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของมนุษย์และธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกันกับมนุษย์อันเป็นผลจากปรัชญาและความเชื่อหรือคำสอนทางศาสนา และการประนีประนอมที่มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้แต่ต้องอนุรักษ์เพื่อคนรุ่นหลัง แนวคิดนี้จึงทับซ้อนกับแนวคิดที่มีต่อธรรมชาติว่าคือ “ทรัพยากร” และ “พื้นที่ธรรมชาติ ป่าและมรดกที่ต้องสงวนรักษาไว้” แต่ไม่ได้เน้นมนุษย์หรือระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางเช่นแนวคิดทั้ง 2 โดยแนวคิดธรรมชาติคือสิ่งค่าจุนเป็นมองแบบภาพรวมโดยทั่วไปและคำนึงถึงการค่าจุนหลายมิติ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เช่น ความปลอดภัย ความเป็นสังคมหรือชุมชน ความเป็นอยู่ที่ดี และความรื่นรมย์ ฯลฯ เห็นได้จากการนำธรรมชาติมาใช้เป็นพื้นที่สีเขียวและสวนสาธารณะ ดังนั้นแนวคิดนี้บ่งบอกถึงทัศนคติของคนไทยที่มีความประนีประนอมแต่แตกต่างจากการให้ความหมายธรรมชาติแบบตะวันตกที่มีผลจากระดับร่องรอยทางวัฒนธรรม โดยคนไทยไม่แยกร้อยรอยของมนุษย์จากพื้นที่ธรรมชาติอย่างชัดเจน ยอมรับการพึ่งพาอาศัยระหว่างคนกับธรรมชาติอันเป็นผลจากวิถีชีวิตของคนไทยเดิมนั้นอยู่ร่วมกันธรรมชาติ อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้คำนึงถึงอนุรักษ์เพื่อคนรุ่นหลังสื่อถึงการน้อมรับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากตะวันตกในไทย

5) แนวคิด “ธรรมชาติคือกระบวนการ” เกิดจากทัศนคติที่มีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางและมุ่งสงวนอนุรักษ์ธรรมชาติไว้เพื่อความยั่งยืนของทุกสิ่งมีชีวิต เพราะธรรมชาติประกอบด้วยพื้นที่ธรรมชาติและป่าไม้ซึ่งมีองค์ประกอบหลายสิ่งทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อม อันเป็นผลจากการให้ความหมายธรรมชาติที่เกิดจากกฎธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนกระบวนการทางชีวเคมีของแร่ธาตุต่าง ๆ ที่เป็นวัฏจักรในโลก จึงเป็นแนวคิดแบบองค์รวมและให้ภาพกว้างของธรรมชาติที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ทั้งนี้แนวคิดนี้สื่อถึงทัศนคติของคนไทยแบบนักอนุรักษ์นิยม และมีความสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติเชิงวิทยาศาสตร์ของตะวันตก

6) แนวคิด “ธรรมชาติคือความจริง ความรู้ และข้อมูล” เกิดจากการให้ความหมายธรรมชาติเชิงนามธรรม โดยมองว่าธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อม เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์ และเป็นส่งเสริมการพัฒนาความยั่งยืนสำหรับคนรุ่นหลัง เพราะธรรมชาติจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ ก่อให้เกิดความรู้และข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ซึ่งแสดงถึงความตระหนักรู้ถึงปัญหาที่ได้จากธรรมชาติทั้งโดยตรงและการต่อยอดความรู้ที่ได้จากธรรมชาติเป็นสิ่งประดิษฐ์ได้หรือนำไปสู่การเรียนรู้ขั้นสูงขึ้นจนเกิดวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ แนวคิดนี้มีมุมมองต่อธรรมชาติเชิงปรัชญาผสมผสานเชิงวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามแนวคิดธรรมชาติคือความจริง ความรู้ และข้อมูลของคนไทยนั้นไม่เป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์แตกต่างจากแนวคิดของตะวันตก อาจมีสาเหตุจากอิทธิพลจากสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ตลอดจนความเชื่อและ

ปรัชญาของคนไทยที่แตกต่างจากแนวคิดของ Empedocles และ Democritus (Barnes, 1999) เพราะเป็นการผสมผสานกับความหมายและมุมมองต่อธรรมชาติในมุมมองปรัชญาตะวันออกและความเชื่อทางศาสนา

ภาพที่ 3 แสดงการสังเคราะห์แนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติ

การอธิบายแนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติ 6 แนวคิดข้างต้นชี้ให้เห็นว่า แนวคิดที่มีต่อธรรมชาติของคนไทยส่วนใหญ่มีความทับซ้อนบางส่วนกับแนวคิดที่มีต่อธรรมชาติของตะวันตกทั้ง 5 แนวทาง โดยแนวคิด “ธรรมชาติคือทรัพยากร” และ “ธรรมชาติคือสิ่งที่ใช้งานได้และต้องบำรุงรักษา” นั้นทับซ้อนกับแนวคิดธรรมชาติและจัดการของตะวันตกที่มีระดับการจัดการธรรมชาติที่เปลี่ยนไปตามกระแสสังคม (จากที่มีทัศนคติมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน) ส่วนแนวคิด “ธรรมชาติคือสิ่งล้ำค่า” ยังทับซ้อนกับแนวคิดธรรมชาติในมุมมองจิตวิทยาและธรรมชาติในเมืองของตะวันตกด้วย หากมีบริบทการรับรู้สภาพแวดล้อมเป็นชุมชนเมืองหรือมีลักษณะสังคมเมืองที่มีความเครียดสูง และแนวคิด “ธรรมชาติคือความจริง ความรู้ และข้อมูล” มีความทับซ้อนกับแนวคิดธรรมชาติในมุมมองปรัชญาของตะวันตก อย่างไรก็ตามกระบวนการรับรู้ธรรมชาติที่ได้รับรู้และตอบสนองโดยตรงจากปัจจัยทางกายภาพหรือสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย ความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลกับธรรมชาติหรือการผูกพันกับธรรมชาติ และอิทธิพลโดยอ้อมจากปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางวัฒนธรรม ตลอดจนกระแสทางสังคมหรือค่านิยมต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแต่ละสังคม ทำให้มีการให้คุณค่าธรรมชาติที่ต่างกันในแต่ละบุคคลและส่งผลต่อการให้ความหมายของธรรมชาติของคนไทยที่ต่างกันไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความหมายของธรรมชาติมีความเป็นพลวัต นอกจากนั้นอิทธิพลดังกล่าวยังส่งผลให้แนวคิดของคนไทยที่มีต่อธรรมชาติบางแนวคิดมีความแตกต่างจากแนวคิดที่มีต่อธรรมชาติของตะวันตก (แนวคิดที่ 4 และ 6) โดยแสดงถึงการประนีประนอมและยอมรับการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยที่ผสมผสานความเชื่อและปรัชญาที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะ

ความหมายของธรรมชาติและแนวคิดที่มีต่อธรรมชาติของคนไทยสามารถเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงปฏิบัติ และงานวิจัยในอนาคตได้หลายด้าน ยกตัวอย่างได้ดังนี้

1) การจัดการและสงวนรักษาพื้นที่ธรรมชาติในแต่ละท้องถิ่นให้สอดคล้องกับการรับรู้ของคนไทย โดยมุ่งเน้นรักษาพื้นที่ธรรมชาติที่มีความหมายกับคนไทย เช่น ป่าไม้ พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางนิเวศ ซึ่งมีหน้าที่ให้บริการทางนิเวศหรือให้ประโยชน์แก่คนไทยในท้องถิ่นและชุมชน ส่วนธรรมชาติหรือภูมิทัศน์ที่มีความสวยงามหรือมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นสามารถเป็นแหล่งนันทนาการและสถานที่ท่องเที่ยว และควรดูแลสภาพแวดล้อมโดยรอบให้มีคุณภาพที่ดี เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของคนไทย เพิ่มพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งเป็นธรรมชาติที่คนไทยและธรรมชาติอยู่ร่วมกัน ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อรักษาความสมดุลและความยืดหยุ่นของระบบนิเวศในธรรมชาติ

2) ความหมายของธรรมชาติที่คนไทยสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการจัดทำคู่มือการใช้กฎหมายอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับประชาชน โดยตีความบทกฎหมายให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย เนื่องจากบทนิยามในกฎหมายอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ความหมายของธรรมชาติแบบแยกส่วน เช่น “ป่า” “ป่าสงวน” “อุทยานแห่งชาติ” “ไม้” “สัตว์ป่า” “สัตว์” “สิ่งแวดล้อม” “สาธารณสมบัติ” ฯลฯ ซึ่งขัดกับความเข้าใจของคนไทย ต่อนิยามต่าง ๆ เหล่านี้ว่าคือ “ธรรมชาติ” หรือเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติของคนไทย แต่ความหมายที่คนไทยให้นั้นมีความหมายที่หลากหลายมากกว่านิยามธรรมชาติในกลุ่มกฎหมายเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงบทนิยามในกฎหมายเหล่านี้ให้สอดคล้องกับความหมายของธรรมชาติของคนไทย ทั้งนี้คู่มือการใช้กฎหมายอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวควรสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่และบริบททางวัฒนธรรมที่ต่างกัน ตลอดจนใช้ภาพประกอบเพื่อสื่อความหมายตามหลักการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล

3) การให้คุณค่าธรรมชาติของคนไทยสามารถนำไปแก้ไข ประกาศ ข้อบังคับหรือระเบียบเดิม หรือจัดทำคู่มือการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ได้แก่ (i) การแก้ไขประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดโครงการ กิจกรรม หรือการดำเนินการ ซึ่งต้องจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2562 โดยเน้นที่กิจกรรมและหรือลักษณะของโครงการ การพัฒนา หรือการดำเนินการ ที่เปลี่ยนแปลงธรรมชาติและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไม่ว่าขนาดเล็กหรือใหญ่ พร้อมจัดทำคู่มือการทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมในระดับต่าง ๆ ของการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ และครอบคลุมทุกกิจกรรม (ii) คู่มือของกรมควบคุมมลพิษในการติดตามตรวจสอบหลังการพัฒนาหรือทำกิจกรรมตามกรอบระยะเวลาที่เหมาะสมกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบในแต่ละพื้นที่ (iii) คู่มือแนะนำในการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมโดยใช้วิธีธรรมชาติ และ (iv) ระเบียบการใช้ประโยชน์พื้นที่ธรรมชาติของกรมป่าไม้ภายใต้กรอบการดูแลป่าไม้ที่เหมาะสมในทุกมิติ ทั้งการอนุรักษ์และประโยชน์ร่วมของชุมชน สังคม และระบบนิเวศ ตลอดจนประกาศเขตฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้หรือพื้นที่ธรรมชาติที่ขาดความอุดมสมบูรณ์หรือเสื่อมโทรมให้กลับมาเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งภายหลังการใช้ประโยชน์ และออกข้อกำหนดการใช้พื้นที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ในเขตป่าสงวนหรือ

ป่าอนุรักษ์ที่ควบคุมรูปแบบทำการเกษตรกรรมที่คล้ายคุณลักษณะของป่าเดิมและสร้างความต่อเนื่องของหย่อมทางนิเวศ (Ecological Patch) กับพื้นที่ป่าไม้โดยรอบ เป็นต้น

4) ผลงานวิจัยเรื่องนี้ยังสามารถนำไปสู่การออกกฎหมายลูกในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2561 เช่น กฎหมายที่เน้นรักษาคุณค่าของธรรมชาติหรือคุณค่าของสิ่งแวดล้อมให้คงไว้มากกว่าการออกกฎหมายที่เน้นประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมอันเกิดการพัฒนาโครงการต่าง ๆ และกฎหมายที่กำหนดมูลค่าความเสียหายในคดีที่มีการบุกรุก ทำลาย หรือก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อชดเชยความเสียหายที่เกิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่เพียงแต่การชดเชยเยียวยาต่อประชาชนที่ได้รับผลกระทบตามกฎหมายที่มีอยู่เดิม ฯลฯ

แม้ว่าการนำความหมายของธรรมชาติเชิงนามธรรมนั้นมีข้อจำกัดในการเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ธรรมชาติเชิงปฏิบัติ แต่สามารถนำความหมายของธรรมชาติเชิงนามธรรมไปใช้ในงานวิจัยในอนาคตร่วมกับสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อนำทฤษฎีทางปรัชญามาอธิบายแนวคิดและการให้ความหมายของธรรมชาติของคนไทยได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้ได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปี พ.ศ. 2564 และได้รับการสนับสนุนการศึกษานำร่องในภาคใต้เพื่อพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย ฯ จากมูลนิธิลิขิต รัตนสังข์ ในปี พ.ศ. 2561-2562

เอกสารอ้างอิง

- Barnard, H. (2006). *Nature, Human Nature and Value: A Study in Environmental Philosophy*. (Doctoral Dissertation). University of Wales, Cardiff. <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/54314/1/U584128.pdf>
- Barnes, J. (1999). *The Presocratics Philosophers (The Arguments of the Philosophers)*. London: Routledge.
- Dubos, R. (1972). *The God within*. New York: Scibners.
- Ducarme, F. & Denis, C. (2020). What does 'nature' mean? *Palgrave Communications*, 6(1). <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0390-y>
- Ducarme, F. (2021), What is nature? *Encyclopedia of the Environment*. Retrieved from <https://www.encyclopédie-environnement.org/en/life/what-is-nature/>
- Gainsburg, I., Roy, S. & Cunningham, J.L. (2023). An examination of how six reasons for valuing nature are endorsed and associated with pro-environmental behavior across 12 countries. *Scientific Report*, 13, 8484. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-34338-x>

- Habgood, J. S. (2002). *The Concept of Nature*. Darton: Longman & Todd.
- Head, L., Trigger, D. and Mulcook, J. (2005). Culture as concept and influence in environmental research and management. *Conservation & Society*, 3 (2), 251-264.
- Hull, R. B., Robertson, D. P., Richert, D., Seekamp, E. & Buhyoff, G. J. (2002). Assumptions about ecological scale and nature knowing best hiding in environmental decisions. *Conservation Ecology*, 6(2), 12.
- Humpel, N., Owen, N., Iverson, D., Leslie, E., Bauman, A. (2004). Perceived environment attributes, residential location, and walking for particular purposes. *American Journal of Preventive Medicine*, 26(2), 119-125. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2003.10.005>. PMID: 14751322
- Hunt, J. D. (2002). *Greater Perfections: The Practice of Garden Theory*. London: Thames & Hudson.
- Kittiprasan, K. (2017). Differences of meaning and concept of nature between the Thais inhabiting in urban areas and the Thais inhabiting in rural areas: A case study of Bangkok Metropolitan Region and Phetchaburi Province. *Najua: Architecture, Design and Built Environment*, 32, D3-D29.
- Melle, U. (2007). Reflections on the meaning of nature. *Ethical Perspectives: Journal of the European Ethics Network*, 14(4), 513-529. <https://doi.org/10.2143/EP.14.4.2028830>
- Mittelstraß, J. (2015). The Concept of Nature – from Plato’s World to Einstein’s World. The Pontifical Academy of Sciences. *Evolving Concepts of Nature: Proceedings of the Plenary Session*. Pontifical Academy of Science, Vatican City. <http://www.academyofsciences.va/content/accademia/en/publications/acta/acta23/mittelstrass.html>
- National Parks of Thailand. (2023). *Lists of national parks and forest parks [Rai Chue Uttayan Hang Chat Lae Wanauttaya]*. <https://portal.dnp.go.th/Content/nationalpark?contentId=20031>
- Pascual, U., Balvanera, P., Anderson, C.B. et al. (2023). Diverse values of nature for sustainability. *Nature*, 620, 813–823. <https://doi.org/10.1038/s41586-023-06406-9>
- Pearson, R.G. (2016). Reasons to conserve nature. *Trends in Ecology & Evolution*, 31(5), 366-371.
- Pretty, J. & Pilgrim, S. (2008). Nature and culture. *Resurgence & Ecologist*, 250. <https://www.resurgence.org/magazine/issue250-indigenous-intelligence-diverse-solutions-for-the-21st-century.html>

- Priego, C., Breuste, J.-H. & Rojas, J. (2008). Perception and value of nature in urban landscapes: A comparative analysis of cities in Germany, Chile and Spain. *Landscape Online*, 7, 1-22. <https://doi.org/10.3097/LO.200807>
- Pritchard, J. A. (2002). The meaning of Nature: Wilderness, wildlife, and ecological values in the national parks. *The George Wright Forum*, 19(2), 46-56.
- Rosa, C. D. and S. Collado (2019). Experiences in nature and environmental attitudes and behaviors: Setting the ground for future research. *Frontiers in Psychology*, 10(763). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00763>
- Royal Forestry Department. (2017). *20 Years Strategy of Royal Forestry Department: 2017-2036 [Yutthasat Krom Pamai Pho So 2560-2579]*. Bangkok: Royal Forestry Department.
- Smith, N. and O'Keefe, P. (1980), Geography, Marx and the concept of nature. *Antipode*, 12, 30-39. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.1980.tb00647.x>
- Tiakun, S. (2011). *Environmental Psychology for Environmental Management [Chitwittaya Singwatlom Phuea Kan Chatkan Singwatlom]*. Chiangmai: Research Institute for Health Science, Chiangmai University.
- Whitehead, A.F. (1920). *The Concept of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wohlwill, J. F. (1983). The concept of nature: A psychologist's view. In I. Altman & J. F. Wohlwill (Eds.) *Behavior and the Natural Environment* (pp. 5-37). https://doi.org/10.1007/978-1-4613-3539-9_2
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis* (3rd Ed). New York: Harper and Row Publications.